

*Семененко Н. Г., аспирант кафедри історії України і
общественных дисциплин, Черкасский государственный
технологический университет (Украина, Черкассы),
istorija_ukr@mail.ru*

Широкая химизация сельского хозяйства УССР в конце 50–х – 60–х годах прошлого века

*Автор ставит целью расширить представление читателя о ходе и
характерных особенностях процесса широкой химизации сельского хозяйства в
Украине в конце 50–х – 60–х годах прошлого века. Исследование базируется на
основных принципах научности, историзма, систематичности,
всесторонности и плюрализма. Последовательное соблюдение этих принципов
позволяет как можно объективнее раскрыть обозначенный вопрос.*

*Автор отмечает, что широкая химизация сельского хозяйства стала
очередной попыткой советской власти решить зерновую проблему, которая
нависла над страной еще в начале 50–х годов.*

Ключевые слова: зерновая проблема, химизация сельского хозяйства,
минеральные удобрения, пестициды.

* * *

УДК 796.5(477)

Чепурда Г. М.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент
кафедри туризму та готельно–ресторанної справи,
Черкаський державний технологічний університет
(Україна, Черкаси), anna_chepurda@ukr.net

МЕЛІОРАТИВНА СКЛАДОВА “ВЕЛИКОГО ПЛАНУ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРИРОДИ”

*Досліджено екологічні наслідки гідромеліоративних робіт, які
здійснювались відповідно до “Великого плану перетворення природи”.
Встановлено, що якість виконання робіт по зрошенню та осушенню земель
була незадовільною, що зрештою призвело до цілого ряду проблем: затоплення
родючих земель, переформування берегів. Досліджено вплив важливого
гідродинамічного фактору, яким було вітрове хвилювання, а також спроби
радянського уряду подолати негативні наслідки антропогенного впливу у 1960–
х рр., які проявились у намаганнях створити прияркові та прибалочні лісові
полоси. Однак не було в повній мірі виконано запланований обсяг робіт по
створенню захисних лісових насаджень у районах водосховищ. Встановлено
причини невиконання планів протиерозійних робіт. У статті відмічено і той
факт, що трансформація річкових систем під впливом господарської
діяльності змінювала природні процеси формування якості води джерел
зрошення.*

Ключові слова: гідробудівництво, зрошення, захисні лісові насадження,
протиерозійні роботи, меліорація земель.

Відповідно до “Великого плану перетворення природи” масив територій, які раніше не використовувались зовсім, або використовувались слабо для потреб сільського господарства, планувалося осушити для того, щоб вивільнити нові території під ефективне сільське господарство. Адаже даний вид сільськогосподарської меліорації, через відсутність машинно–енергетичної бази для освоєння вже осушених площ і подальшого їх розширення, не одержував належного розвитку, а за роки Великої Вітчизняної війни зрошувально–осушувальні інженерні системи прийшли до занепаду і подальша відстрочка їх відновлення могла призвести до випадіння з сільськогосподарського користування найбільш цінних земель.

Лише у північній частині УРСР (Чернігівська, Сумська, Житомирська, північні частини Київської, Полтавської областей) розвиток культивування сільськогосподарських культур та урожайність залежали від своєчасного відводу надлишку як поверхневих, так і ґрунтових вод. У цій частині УРСР загальна площа боліт і заболочених орних земель складала 2 млн. гектарів. При проведенні на цих землях комплексу гідромеліоративних заходів, з’явилася б можливість збільшити кормові ресурси, розширити

посіви технічних, овочевих та інших культур. Вони вважалися великим резервом у зміцненні кормової бази, а також поліпшення природних кормових угідь.

Метою статті є вивчення заходів по здійсненню меліоративних робіт в УРСР, передбачених “Великим планом перетворення природи”.

Багато місцевостей, які не використовувались зовсім, або використовувались слабо для потреб сільського господарства у той час, планувалося осушити згідно з планом перетворення природи для того, щоб використовувати ефективно. При проведенні на цих землях комплексу гідромеліоративних заходів, з’явилася б можливість збільшити кормові ресурси, розширити посіви технічних, овочевих та інших культур, про що йшлося у доповіді М.С. Хрущова “Про заходи по боротьбі з посухою, освоєнню осушених земель та впорядкуванню водного господарства УРСР” від 18 серпня 1947 р. Й.В. Сталіну [1, с. 4]. Ці землі вважалися великим резервом у зміцненні кормової бази, а також поліпшення природних кормових угідь.

У листопаді 1947 р. було створено Головне управління по водогосподарському будівництву УРСР: іригації, осушенню та обводненню (“Укрівводбуд”) [2, с. 12]. Для вирішення проблем, пов’язаних зі здійсненням п’ятирічного плану меліоративних робіт, був задіяний Інститут інженерів водного господарства імені В.Р. Вільямса.

Переважно осушення земель проводилось у поліській зоні, де було зосереджено близько 80% усіх заболочених і перезволожених земель республіки, окрім цього регіону подібні заходи проводились на території Сумської, Чернігівської, Київської та Полтавської областей [3, с. 144]. Наприклад, лише на Житомирщині площа осушуваних об’єктів становила 115 тис. га [4, с. 44].

Так, в поліських районах було намічено роботи по розширенню орних земель за рахунок осушених раніше болотних, які не використовувались, та інших урочищ. Виходячи з цього, до плану 1954 року було включено:

1. Забезпечити відбудування і меліоративну підготовку раніше осушених болотних земель на площі 52,6 тис. гектарів, в тому числі в поліських районах – на площі 30,0 тис. гектарів.

2. Виконати очистку і ремонт осушувальних систем від мулу та обвалів в обсязі 650,0 тис. кубометрів, в тому числі механізмами 450,0 тис. кубометрів земельних робіт.

3. В зимовий період 1954 року провести на курсах і семінарах підготовку і перепідготовку колгоспних бригадирів по осушенню земель в кількості 300 чоловік.

4. Для виконання меліоративних робіт на осушених землях необхідно організувати в колгоспах меліоративні бригади.

5. Включити у виробничі плани МТС меліоративні роботи по відбудуванню раніше осушених болотних земель, очистці каналів від мулу, розкорчовці пнів та різних корчів і по зрізуванню купин за договорами з колгоспами [5, с. 14].

Протягом 1954 р. планувалося підготувати 1200 поливальників, було підготовлено – 2629 чол., відповідно бригадирів поливальних бригад планувалося

підготувати 240, підготовлено – 449, машиністів насосних станцій – 540 та 621 [6, с. 9].

Звичайно, роботи по їх осушенню вимагали дуже великих асигнувань і часто проводились дуже і дуже повільно. Вже в липні 1952 р. секретар ЦК КП(б)У Л.Мельников писав Сталіну: “ЦК ЦП(б)У просить Вас, тов. Сталін, надати допомогу УРСР в виконанні робіт по відновленню і реконструкції системи осушення в районі Полісся” [7, с. 100].

Так, наприклад, загальний болотно–земельний фонд Остерської осушувальної системи складав 31323 гектари. На 1957 рік осушених та придатних для сільськогосподарського використання земель було 24243 гектари. Остерську заплаву освоювали 59 колгоспів дев’яти районів Чернігівської області: Остерський, Козелецький, Бобровицький, Ніжинський, Носовський, Комаровський, Бахмачський, Ічнянський, Дмитрівський. Добре освоювали болотні землі Носовський, Бахмачський, Ічнянський та Дмитрівський райони [8, с. 77].

Лише в 1954 р. було введено в експлуатацію 20,63 тис. га земель в заплаві р. Остер з капіталовкладеннями в цьому році 2,05 млн. крб. в 1955 році було освоєно ще 4,01 тис. га сільськогосподарських земель [9, с. 93].

У Київській області у 1957 році було прийнято і введено у тимчасову експлуатацію осушених земель 9,8 тисяч гектарів, у тому числі у заплаві річки Трубіж – 5,3 тисяч гектарів, у заплаві річки Карань – 4,5 тисяч гектарів. Призаплавні колгоспи та радгоспи з 1956 року приступили до освоєння осушених земель, зданих у тимчасову експлуатацію [8, с. 118].

Роботи по осушенню земель у колгоспах Хмельницької області проводилися із 1954 року. За цей період (по 21 травня 1957 року) було осушено 4765 гектарів колгоспних земель, у тому числі із плану 1950 гектарів на 1956 рік було осушено 1950 гектарів [1, с. 21]. Крайній урожай на осушених землях у 1956 році виростив колгосп ім. Калініна Меджибозького району, який одержав по 250 центнерів цукрового буряка на площі 104 гектари, по 200 центнерів з гектара кукурудзи на зелений корм з площі 64 гектари [10, с. 21].

Із даних Чернігівського обласного управління водного господарства можна судити про ефективність затрат на роботи по осушенню боліт та заболочених земель у колгоспах Чернігівської області. У колгоспах цієї області було 259,3 тисячі гектарів боліт та заболочених земель, в тому числі 129,3 тисячі гектарів заболочених сінокосів, 33,7 тисяч гектарів заболочених вигонів та пасовиськ та 96,3 тисяч гектарів боліт. Загалом, по Чернігівській області площа меліоративних об’єктів складала 56,6 тис. га [11, с. 55].

Протягом 1951–1956 рр. у Чернівецькій області були здійснені роботи по капітальному ремонту існуючої осушувальної мережі та часткове будівництво на площі 11,5 тис. га [10, с. 18].

За даними органів ЦСУ станом на 1 вересня 1956 року повністю осушено було 35,6 тисяч гектарів, частково осушено було 38,3 тисячі гектарів [10, с. 88].

За роки радянської влади на території північних областей УРСР було осушено 186 тис. гектарів боліт, з них 31 тис. гектарів були освоєні колгоспами під

культури багаторічних лугових трав, які давали до 250 центнерів сіна з 1 гектара, та під технічні культури. Брожайність вирощуваних сільськогосподарських культур – один з основних показників меліоративного впливу на властивості ґрунту та ефективності тих чи інших меліоративних заходів [12, с. 107].

Затрати на всі ці роботи були просто значними. З кожним роком збільшувалися капітальні вкладення у сільське господарство: на технічне озброєння та електрифікацію, на спорудження зрошувальних та осушувальних систем. За післявоєнні роки (1946–1967 рр.) вони становили 18% усіх капітальних вкладень у республіці [3, с. 136]. В бюджеті республіки щороку передбачалось подальше збільшення асигнувань на сільське господарство УРСР. Так, з бюджету 1953 року на соціально–культурні заходи виділялось 16072,1 млн. карбованців, що складало 89,5% усього об’єму бюджету УРСР. Із цієї суми на народне господарство виділялось 3537,0 млн. карбованців. На подальший розвиток сільського господарства, на меліоративні заходи, спорудження водойм, подальший розвиток радгоспів та лісгоспів із бюджету асигнувалось 1567,3 млн. карбованців [4, с. 10].

В середньому вартість осушення одного гектара болота складала від 1000 карбованців. Однак, за даними головного управління водного господарства при Раді Міністрів УРСР вартість осушення 1 га разом з проектно–дослідницькими роботами складала наприкінці 1950–х рр. вже доходила до 2–2,5 тис. крб. [5, с. 36]. Тому в період з кінця 40–х до початку 60–х років постійно зростали видатки бюджету республіки на проведення цих робіт. Хоча варто відзначити, що вкладені кошти досить часто себе виправдовували. Щорічний прибуток з одного гектара осушених земель коливався від 500 до 2000 карбованців [10, с. 88].

Візьмемо, наприклад, сільськогосподарське освоєння зрошувальних земель Кам’янського поду Запорізької області у 1955–1957 роках. Зрошувальна система Кам’янсько–Дніпровського району Запорізької області на площі 17440,7 гектарів. Загальна будівельна вартість зрошувальних систем становила 50,4 млн. карбованців. Будівельна вартість 1 гектара зрошувальної площі складала 2765 карбованців [6, с. 19].

Протягом 1954–1955 рр. інститутом “Укргіпродгоспу” виконані проектно–дослідницькі роботи по меліорації заплав річок Мокрі Яли та Торець. Загальна площа зрошуваного масиву – у заплаві річки Мокрі Яли Велико–Новоселківського та Старомлинського районів досягала 5168 га, а у заплаві річки Торець Слов’янського району – 2570 га. Вартість меліоративних робіт на цих ділянках складала 26,6 млн. крб. та дозволяла уникнути непродуктивних витрат на доставку картоплі та овочів, а також вивільнять залізничний транспорт для інших потреб господарства [7, с. 52].

Та все ж темпи робіт були такими, що коштів часто просто не вистачало. Ось уривок із промови депутата Обухівського виборчого округу Київської області Шелеста П.Ю. на засіданні першої сесії Верховної Ради УРСР четвертого скликання (29 березня 1955 року): “У цьому році (1955 – авт.) у Київській області ведуться

великі роботи на площі 27000 гектарів по осушуванню та освоєнню заплавлених земель річки Трубіж. Але виділені кошти не забезпечують потрібних темпів освоєння цих надзвичайно важливих земель. Ми просимо Міністерство сільського господарства УРСР і Раду Міністрів України виділити додатково на 1955 рік для робіт на заплаві річки Трубіж 4–5 млн. карбованців” [8, с. 50]. Або з промови депутата Лебединського виборчого округу Сумської області Савченка М.Х. на тій же сесії 30 березня 1955 р.: “Наш колгосп (ім. Жданова Кролевецького району – авт.) має понад 700 гектарів луків, які заболочені, заросли чагарниками і вимагають докорінного покращення, проте Лебединська МТС відмовляється взятись за проведення лукомеліоративних робіт, посилаючись на відсутність механізмів. Я прошу Міністерство сільського господарства УРСР допомогти організувати при Лебединській МТС лукомеліоративний загін, та укомплектувати його потрібними механізмами” [8, с. 50].

В результаті в Законі про державний бюджет УРСР на 1955 рік Верховною Радою України за підписом Голови Президії Верховної Ради УРСР Д.Коротченка та Секретаря Президії А.Зленка була прийнята стаття 2: “Встановити в державному бюджеті УРСР на 1955 рік видатки на фінансування народного господарства в сумі 10190409 тисяч карбованців” [8, с. 183].

Ще й у 1959 році вважалося, що Україна має резерв збільшення виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок осушення та освоєння боліт, заболочених земель західних областей і поліських районів республіки. Так, питома вага болотних, заболочених та перезвожених земель до орних земель була дуже високою: у 20 районах Волинської області – 71%; у 21 районі Рівненської області – 45%, у 19 районах Львівської області – 62%. В цілому по Україні площа болотних і заболочених земель перевищувала 4,0 млн. гектарів [5, с. 35].

Через нестачу коштів ЦК КПУ та Рада Міністрів УРСР змушені були 10 серпня 1959 року прийняти постанову “Про ініціативу групи колгоспників Житомирської, Волинської, Рівненської, Чернівецької, Львівської областей по відбудові старих та будівництву нових осушувальних систем з широким залученням сил і коштів колгоспів” та “Про осушення боліт і заболочених земель у поліських та західних районах УРСР з широким залученням сил і коштів колгоспів”. Робота з налагодження осушувальних систем активізувалася. Так, у Ємільчинському районі для відновлення Глумчанської осушувальної системи у 1960 році було проведено декілька масових виходів трудящих райцентру і колгоспників, в яких взяло участь понад 7500 чоловік. Це дало змогу розчистити 63 кілометри осушувальних каналів та осушити 690 гектарів заболочених земель, з яких 230 гектарів уже було розорано та підготовлено під посів [9, с. 3]. Така велика кількість робочих рук для виконання робіт по осушенню та освоєнню боліт і заболочених земель необхідна була внаслідок відсутності необхідної кількості меліоративних машин (екскаваторів, грейдерів, скреперів, плужних канавокопачів, бульдозерів, болотних плугів, тракторів, сівалок,

збиральних машин для робіт на осушених торф’яниках) [9, с. 5].

В цілому у тій же Житомирській області на виконання постанови ЦК КПУ від 10 серпня 1959 року за 1959 рік було проведено осушення луків, пасовищ і перезвожених земель на площі 6362 гектари, з яких освоєно і підготовлено до освоєння 4900 гектарів і на 272 гектарах посіяно багаторічні трави, понад 5000 гектарів розкорчовано від пнів і чагарників [9, с. 5].

По колгоспах Волинської області в 1959 році підготовлено до господарського використання понад 5000 га заболочених площ, на яких було виконано меліоративні та культуртехнічні роботи, а всього розорано малопродуктивних кормових угідь більше, як 25000 га [5, с. 31].

В Сумській області на рівні обласного комітету ЦК КПУ були прийняті відповідні постанови, якими було затверджено розроблені організаційно–технічні заходи з відновлення старих та осушення нових заболочених земель, якими було передбачено у 1959–1963 роках відновити старі осушувальні системи на площі у 18000 гектарів і осушити нові заболочені землі на площі 17000 гектарів [9, с. 1]. З плану очистки осушувальної системи від замулювання у 30000 кубометрів, на 1 січня 1960 року було виконано 35000 кубометрів, у тому числі 7600 кубометрів було очищено вручну. Давалась взнаки все та ж відсутність необхідної кількості меліоративних машин. Не зважаючи ні на що, осушення земель проводилось навіть в осінньо–зимовий період. Так, із намічених на осінньо–зимовий період 1959 року 1500 гектарів на 1 січня 1960 року було освоєно 1550 гектарів осушених земель [9, с. 1].

Ряд колгоспів Сумської області також розпочали будівництво осушувальних систем своїми силами і за власні кошти. Наприклад, колгосп “Червона Україна” Шосткінського району розпочав будівництво осушувальної системи на площі 650 гектарів, колгосп ім. Калініна Лебединського району – 800 гектарів [9, с. 2].

Із довідки сільськогосподарського відділу ЦК КПУ про досвід будівництва та відновлення осушувальних систем силами і коштами колгоспів УРСР виходить, що з урахуванням широкого залучення сил і коштів колгоспів областей, останні намітили виконати осушування на площі 830 тис. гектарів замість раніше запланованих 299 тис. гектарів, у тому числі:

у 1960 р. – 93,3 тис. гектарів; 1961 р. – 110 тис. гектарів; 1962 р. – 125 тис. гектарів; 1963 р. – 139 тис. гектарів; 1964 р. – 155 тис. гектарів; 1965 р. – 174 тис. гектарів [5, с. 41].

Етапним був ювілейний 1967 рік, коли підводились підсумки виконаної роботи, в тому числі і по осушенню боліт, заболочених і перезвожених земель. Так, за 50 років радянської влади в Україні було осушено близько 1 мільйона гектарів, причому динаміка цього процесу розвивалася таким чином: до 1917 року було зрештою 17 тис. гектарів; до 1950 – 159 тис. гектарів; до 1960 – 291 тис. гектарів; до 1966 – 607 тис. гектарів [2, с. 136].

Проте не завжди і не скрізь процес відновлення існуючих та будівництво нових систем осушення сільськогосподарських угідь давав бажані результати. Так, за даними Головодгоспу при РМ УРСР, в

1959 році Житомирське управління експлуатації осушувальних систем не виконало своєї головної задачі по забезпеченню нормальної роботи осушувальної системи.

Осушувальна мережа перебувала в вкрай запущеному стані, особливо це стосувалось внутрішньогосподарської мережі. В недостатній кількості залучались колгоспи для очистки каналів. На окремих ділянках системи виникали пожежі.

У колгоспах Чернівецької області у передгірських МТС через відсутність грейдерів (лише 1 в області) майже не проводились роботи по розрівнюванню кавал'єрів осушувальних каналів, через що на багатьох масивах застоювалась вода [10, с. 18].

Наприкінці 1959–х рр. низькі показники врожайності на Житомирщині пояснювались тим, що 6 найбільших колгоспів розташовувались на низинних землях та мали стару, яка вже не діяла, осушувальну систему, площа якої в колгоспах складала 14 687 га та на землях Держлісфонду – 1407 га. Надлишок осінніх та весняних опадів створював застій води та зайве перезволоження ґрунтів, що призводило до значного перезволоження сільськогосподарських культур [5, с. 8].

Потребувало уваги покращення технічного стану осушувальних систем. Відсутність постійних колгоспних меліоративних бригад призводила до запущеного стану внутрішньогосподарських осушувальних каналів. Не приділялося належної уваги короткодренажним роботам [2, с. 41].

Колгоспи часто не могли самотужки забезпечувати функціонування осушувальних систем. Прикладом може бути обговорення питання передачі Айдарської осушувальної системи радгоспу “Перемога” з обласними організаціями у 1959 р. Вказували на те, що радгосп “Перемога” був слабким, не міг приділяти належної уваги ремонтним роботам. А радгосп “Батьківщина”, який був землекористувачем на Айдарській системі не був зацікавлений у передачі 140 га земель, які йому належали [11, с. 1].

Не використовувались потенційні можливості. Наприклад, на Донеччині були можливості розширювати поливні площі при проведенні меліоративних робіт у Велико–Новоселківському, Старомлиновському та Слов'янському районі на річках, які не забруднювались стічними водами [7, с. 52].

Не було прийнято і відповідних заходів впливу на господарства з покращення агротехніки вирощування сільськогосподарських культур. Через що по системі було отримано на 67% менше прибутку від проектного [12, с. 33].

Наприкінці 1950–х рр. головне управління водного господарства при Раді Міністрів УРСР визнавало, що осушені землі мало використовуються під цінні сільськогосподарські культури [1, с. 13].

Незважаючи на щорічні витрати коштів на капітальний та поточний ремонт осушувальних систем, великі площі вже підготовлених до освоєння земель лишались під непродуктивними сінокосами та пасовиськами [10, с. 23].

На Сумщині у 1957 р. в землекористуванні колгоспів знаходилося понад 100 тис. га болотного фонду, у тому

числі 34,7 тис. га осушених земель, які ще не використовувались ефективно [10, с. 23].

Особливо погано використовувались осушені землі під однолітніми сільськогосподарськими культурами. Наприклад, на початку 1960 р. на тій же Сумщині з 34 тис. га осушених земель використовувались під пашню лише 1,9 тис. га [11, с. 42].

У червні 1960 р. у звітах Полтавського управління водгоспу зазначалося, що існували проблеми із освоєнням осушених земель по обслуговуючим системам. Якщо за 5 років було меліоративно підготовлено 3852 га раніше осушених земель, то приросту пашні та залуження ці площі не дали. Не був виконаний план меліоративної підготовки, будівництва осушувальної системи та очистки міжгосподарських каналів [12, с. 32].

За даними начальника Ірпінського експлуатаційного управління О.Оліфера, Ірпінська осушувальна система станом на 1959 рік мала 7550 га осушених земель, які розміщувалися в 6 адміністративних районах Київської області. Освоювали Ірпінську осушену заплаву 9 радгоспів, 15 колгоспів і 2 підсобних радянських господарств. По цих господарствах спостерігалось зниження рівня врожайності основних сільськогосподарських культур.

Причинами, які вплинули на рівень врожайності, за словами дослідника Т.О. Оліфера, були несприятливі кліматичні умови та недостатнє внесення на осушенні торф'яники калійних та фосфатних добрив, без яких урожай на торф'яниках неможливий [12, с. 63]. Нажаль такі приклади були не поодиноким явищем.

Таким чином, згідно з планом перетворення природи великий масив територій, які раніше не використовувались зовсім, або використовувались слабо для потреб сільського господарства, планувалося осушити для того, щоб вивільнити нові території під ефективне сільське господарство. Проте існували і свої труднощі в реалізації передбачених “Великим планом перетворення природи” гідромеліоративних заходів. Як ми бачимо з наведених вище прикладів саме осушення болотистих територій без високого рівня агротехнічної культури в господарствах, які працюють на них, та постійного нагляду за роботою осушувальних мереж не гарантувало високих врожаїв сільськогосподарських культурі часто виявлялось неефективним. А, отже, і недоцільним. До того ж виконання всього об'єму робіт цілком зрозуміло потребувало залучення величезних коштів.

Список використаних джерел

1. Економічна історія України: підручник / Б.Д. Пайовик. – К. : Юридична книга, 2004. – 384 с.
2. Довідка по створенню захисних лісонасаджень та проведенню протиерозійних заходів на берегах Дніпра // ЦДАВО України. – Ф. 5106. – Оп. 1. – Спр. 360.
3. Довідка про стан організації боротьби з ерозією ґрунту лісгоспах та ЛМС Луганської області // ЦДАВО України – Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 242.
4. Михайличенко М.Т. Заслон ерозії // М.Т. Михайличенко, Ю.К. Телешек. – К. : Урожай, 1987. – 152 с.
5. Звіт про протиерозійні роботи у 1962 р. // ЦДАВО України. – Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 242.
6. Будкіна Л.Г. Вплив Кременчуцького водосховища на прилеглу територію / Л.Г. Будкіна, Н.Г. Бунякіна, П.С. Пустовойт. – К. : Наукова думка, 1971. – 16 с.
7. Звіти Головного управління лісового господарства та лісозаготівель при Раді Міністрів УРСР // ЦДАВО України. –

Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 245.

8. Довідка про лісорозведення // ЦДАВО України. – Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 374.

9. Інформація про ремонт існуючої мережі каналів. 1960 р. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 80. – Спр. 1284.

10. Борейко В.Е. История охраны природы Украины (XX век – 1980 г.) / В.Е. Борейко. – К. : Наукова думка, 1997. – Т. 2. 1941–1980. – 192 с.

11. Повышение качества оросительной воды / М.Г. Журба. – М. : Агрпромиздат, 1990. – 133 с.

12. Довідка про хід будівництва Ірпінської зрошувальної системи та освоєння колгоспами Димерського району поіменних земель станом на 20.08.1947 // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 80. – Спр. 702.

References

1. Ekonomichna istoriya Ukraini: pidruchnik / B.D. Payovik. – K. : Yuridichna kniga, 2004. – 384 s.

2. Dovidka po stvorennny zahisnih lisonasadzhen ta provedennyu protieroziynih zahodiv na beregah Dnipro // TsDAVO Ukraini. – F. 5106. – Op. 1. – Spr. 360.

3. Dovidka pro stan organizatsiyi borotbi z eroziyu gruntu lisgospah ta LMS Luganskoyi oblasti // TsDAVO Ukraini – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 242.

4. Mihaylyuchenko M.T. Zaslou errozii // M.T. Mihaylichenko, Yu.K. Teleshchek. – K. : Urozhay, 1987. – 152 s.

5. Zvit pro protieroziyni roboti u 1962 r. // TsDAVOU krayini. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 242.

6. Budkina L.G. Vpliv Kremenchutskogo vodoshovischa na prilieglu teritoriyu / L.G. Budkina, N.G. Bunyakina, P.S. Pustovoyt. – K. : Naukova dumka, 1971. – 16 s.

7. Zviti Golovnoho upravlinnya lisovogo gospodarstva ta lisozagotivel pri Radi Ministriv URSR // TsDAVO Ukraini. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 245.

8. Dovidka pro lisrozvedennya // TsDAVO Ukraini. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 374.

9. Informatsiya pro remont isnyuchoyi merezhi kanaliv. 1960 r. // TsDAGO Ukraini. – F. 1. – Op.80. – Spr. 1284.

10. Boreyko V.E. Istoriya ohranyi prirody Ukrainyi (XX vek – 1980 g.). – K., 1997. – T2. 1941–1980. – 192 s.

11. Povyshenie kachestva orositelnoy vody / M.G. Zhurba. – M. : Agropromizdat, 1990. – 133 s.

12. Dovidka pro hid budivnitstva Irpinskoyi zroshuvalnoy sistemi ta osvoennya kolgospami Dimerskogo rayonu poimennih zemel stanom na 20.08.1947 // TsDAGO Ukraini. – F. 1. – Op. 80. – Spr. 702.

Chepurda G. M., Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Associate Professor of Tourism and the Hotel and Restaurant Business, Cherkasy State Technological University (Ukraine, Cherkasy), anna_chepurda@ukr.net

Irrigation and drainage works carried out in accordance with “The great plan of nature transformation”

It is found that the quality of work for land irrigation and drainage was poor, which ultimately led to a number of problems: the flooding of fertile land, reshaping of the coast. The influence of important hydrodynamic factor, which was wind waves, as well as the attempts of the Soviet government to overcome the negative effects of human impact in 1960, which appeared in an attempt to create ravines and gullies shelterbelts was examined. However, the planned volume of work on the creation of protective forest plantations in areas of reservoirs was not fully completed. The causes of the erosion control work plans failure were discovered. The article noted the fact that the transformation of river systems under the influence of economic activity changed the natural processes of water quality irrigation sources formation.

Keywords: hydraulic engineering, irrigation, planting shelterbelts, anti-erosion works, land reclamation.

Chepurda A. H., кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры туризма и отельно-ресторанного дела, Черкасский государственный технологический университет (Украина, Черкассы), anna_chepurda@ukr.net

Проведение гидромелиоративных работ, предусмотренных “Великим планом преобразования природы”

Исследованы экологические последствия гидромелиоративных работ, которые осуществлялись в соответствии с “Великим планом преобразования природы”. Установлено, что качество выполнения работ по орошению и осушению земель было неудовлетворительным, что в конечном итоге привело к целому ряду проблем: затопление плодородных земель, переформирование берегов. Исследовано влияние важного гидродинамического фактора, которым было ветровое волнение, а также попытки советского правительства преодолеть негативные последствия антропогенного воздействия в 1960-х гг.,

которые проявились в попытках создать приовражные и прибалочные лесные полосы. Однако не был в полной мере выполнен запланированный объем работ по созданию защитных лесных насаждений в районах водохранилищ. Установлены причины невыполнения планов противоэрозионных работ. В статье отмечен тот факт, что трансформация речных систем под влиянием хозяйственной деятельности меняла естественные процессы формирования качества воды источников орошения.

Ключевые слова: гидростроительство, орошение, лесозащитные насаждения, противоэрозионные работы, мелиорация земель.

* * *

УДК 94(477)“1945/1962”:378

Лук'яненко О. В.

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології, Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка (Україна, Полтава), lukyanyenko.ov@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЛАБИРИНТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТЯНСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ ДОБИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Стаття є методологічними роздумами з приводу дослідження історії повсякдення освітян вищої педагогічної школи УРСР. Звертається увага на специфіку застосування принципу цілісності та історизму. Подано погляди на доцільність використання принципів всебічності та міждисциплінарності. Особливо увага приділена значенню принципів психологічного детермінізму та об'єктивності.

Ключові слова: повсякдення, методологія, принципи дослідження, вища педагогічна школа.

Таємниці “історичної кухні”, на якій готуються тлумаченням минулого, насправді, не становлять нічого секретного. Єдиний незбагнений компонент на ній – це особистість самого історика, який ладен “змішувати” інгредієнти – історичні факти – лише у йому відомих пропорціях та лише за ним самим обраними рецептурами історичної презентації. Читач же на свій смак обирає уже готовий продукт, оздоблений висновками й узагальненнями, як святковий стіл, прикрашений дбайливими розпорядниками свята. За яким ж принципом варто “готувати” дослідження свідомості замкненої групи?

Аби триматися логіки у своїх висновках, історика варто бути достатньо принциповим як у прямому так і переносному значенні слова. Принциповість дослідника повсякденності полягає не лише у відданості справі, але й дотримуванні магістральних принципів роботи. Напевне, головною заповіддю тут, як і в кулінарії, і в медицині, слід було б обрати: “Не зашкодь!”. Проте, це закликає радше до совісті дослідника, аніж до його інтелекту. З іншого боку, найбільшим союзником у виборі орієнтирів можна було б назвати методологію марксисту [1, с. 8], бо я переконаний, що головною метою будь-якого опису має стати подальше практичне втілення у життя якщо не усіх матеріалів, то бодай ключових моментів роботи.

Цілісність та окремішність. Однією із засад історичного пошуку є визнання цілісності та окремішності історичного розвитку. Зазвичай, цей принцип у якійсь одній своїй полярності стає в голові дослідження; та й предмет такої розвідки буває значно ширший, аніж свідомість одного колективу. Цей методологічний орієнтир передбачає погляд на розвиток культур (чи то цивілізацій) або у єдності їхнього розвитку, або ж проголошує замкненість розвитку кожної окремої людської цивілізації. Дозволю собі інтерпретувати цивілізаційні теорії на рівні